

OM HÖGENS BÖNDER

INNEHÅLL

SYFTE - METOD - ALLMÄN HISTORIK	S. 3
DJUPE BODLAND	S. 4
STORSKIFTET	S. 7
LAGA SKIFTE	S. 7
BEFOLKNING	S. 11
GAMLA VÄGAR	S. 13

Arbetsgruppen har bestått av

**Kea Andersson
Birger Burman
Bertil Engman
Lars Larsson
Inger Lindh
Birgitta Ädel
Mats Ove Ädel
Gustav Öhrn**

SYFTE

Vi ville ta reda på Högens bys utveckling och förändring vad gäller befolkning och fastigheter, det som fram till förra sekelskiftet var bondehistoria, sedan blev industrihistoria till att i dag vara ... vad då? Vi vill söka finna en historisk lokal metod att förstå vår egen tid och framför allt hitta vägar att verka och leva i Högen även i framtiden.

Vilka flyttade in först och vart, vilka var fastigheterna och hur och när förändrades de, var gick vägarna? Vi har i huvudsak koncentrerat oss på tiden 1809 till sågens tillkomst i slutet av 1800-talet.

METOD

Att gräva i gårdarnas historia gör vi lättast i de myndighetspapper som upprättats över tid. I genomgång av olika arkiv följer vi denna utveckling. Vi har därför besökt landsarkivet i Härnösand för att se vilka som haft lagfart på fastigheterna och till vem de sålt. På lantmäteriet i Hudiksvall och på Lantmäteriverket i Gävle har vi införskaffat material om gjorda fastighetsförändringarna (kartor och en del protokoll). Dessutom har vi skrivit av Högens husförhörslängder och gjort en inventering av de gamla vägarna. Metoden är tids- och arbetskrävande och mycket återstår alltid att finna.

ALLMÄN HISTORIK

När sågen anlades i Högen i slutet av 1800-talet, med järnväg och inflyttade värmlänningar, kom allt att hamna i en etablerad bondemiljö. Förutom att dessa bönders odlingsmödor bestämmer dagens landskapsbild, utgjorde den miljön samt läget vid flottningsbart vattendrag bakgrund och förutsättning för sågverket.

Det finns anledning att ta reda på mer om byns tidigare utveckling och historia.

De första århundradena av vår tideräkning var Högen - tidigare Djupe - en tätbefolkad bygd. Landskapet måste p.g.a. djurbete och avverkning för byggnation och den stora mängd bränsle som gick åt till uppvärmning och matlagning ha varit öppet och ljust. Odling skedde på för oss oändligt små åkerlappar runt befintliga stenar och stubbar.

Enligt muntlig tradition fanns på den tiden fyra storbönder nämligen Sjul i Djupe, Tomas i Sunne, Bonn på ön samt Klämnet i Kitte (enligt Erik Högström - son till byns första bonde, folkskollärare och nertecknare av gamla hävder - hette de Knut i Djupe, Sjul i Sundet, Tomas på Ön och Klämnet i Kitte). När dessa levde vet vi inte, men många personer bodde i vart och ett av de många långhus vi ser rester efter idag. De senare var dessutom många fler än fyra.

Av olika anledningar - farsot, krigshandlingar eller annat - avfolkades bygden och var i princip obebyggd under närmare 1000 år. Åtminstone är det en vedertagen sanning i

dag. Dock finns sägner om att digerdöden härjade under 1350-talet varvid endast två personer ska ha överlevt, en på Storön och en i Djupe.

Vid den s.k. Skogsrannsakingen 1736 uppges Djupe vara fordom ödelagt. Så småningom ska Djupe ha blivit kronans egendom. På 1700-talet kom en statlig tjänsteman hit för att göra anspråk på egendomen. Varvid bönderna förnekade all kännedom om att ett sådant ställe fanns eller funnits så mannen fick återvända till huvudstaden med oförrättat ärende. Senare kom jorden att ägas av byarna Bjåsta, Hulte, Bredåker, Trösten, Kyrkbyn och det ursprungliga Högen beläget strax söder om Bergsjö kyrka. Gränsen för området gick enligt gamla lantmäteriförrättnigar vid Raviken, Djupa källan, Djupansbacken, Harbacken och Sand vid Storsjön. Var de fyra senare fanns vet vi ännu inte.

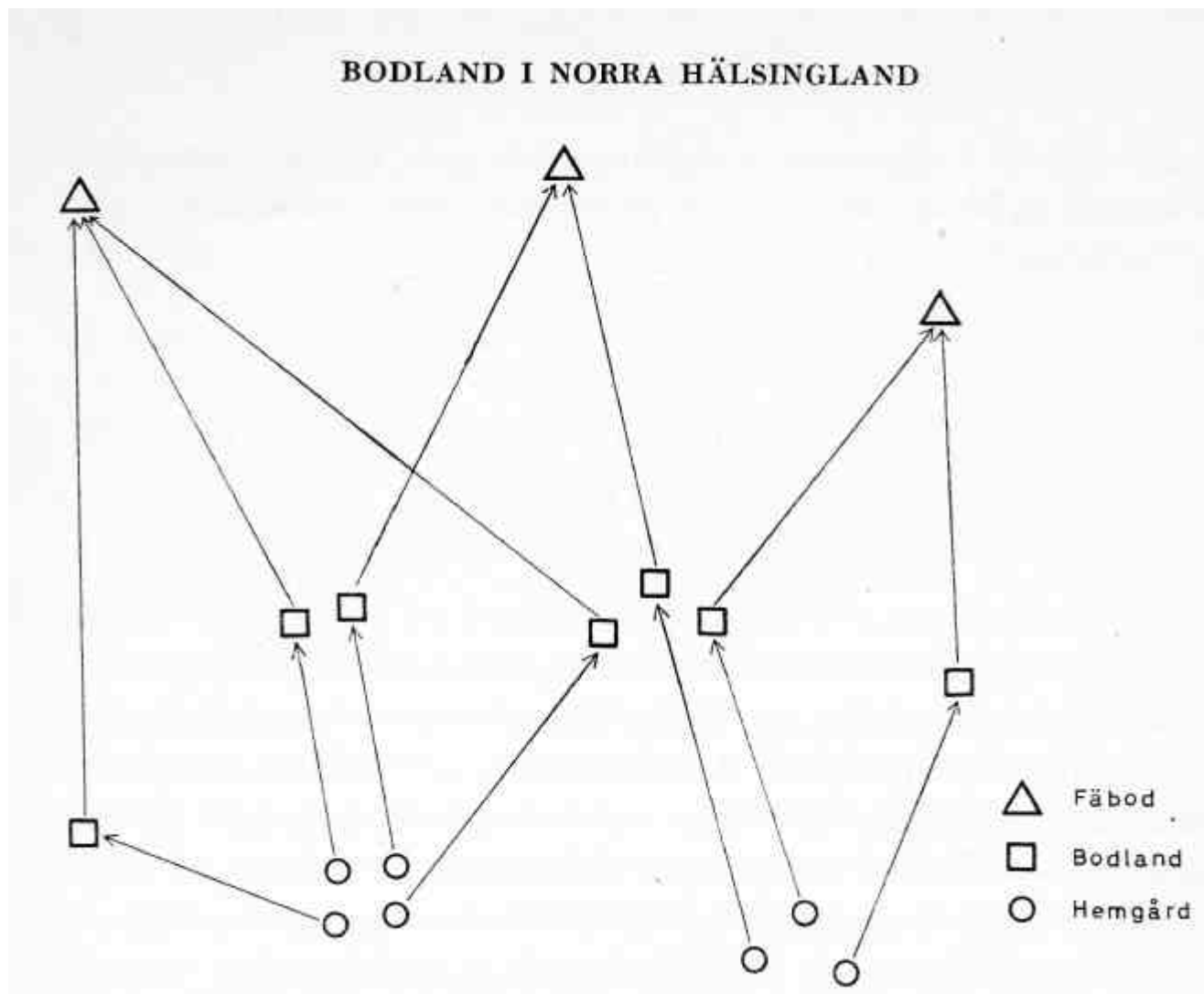
På 1650-talskartan kan vi se att Högen mestadels bestod av skog och att Storsjön då hette Hånicksjön.

Bokstäverna visare de olika byarnas ägor: A Högen 3, B Högen 1, C Högen 2 (inne i nuvarande Bergsjö), D och E Kyrkbyn, F Bjåsta, G Bergvik och H Bredåker.

Ansamlingen ägor uppe till vänster antyder ett bodeland.

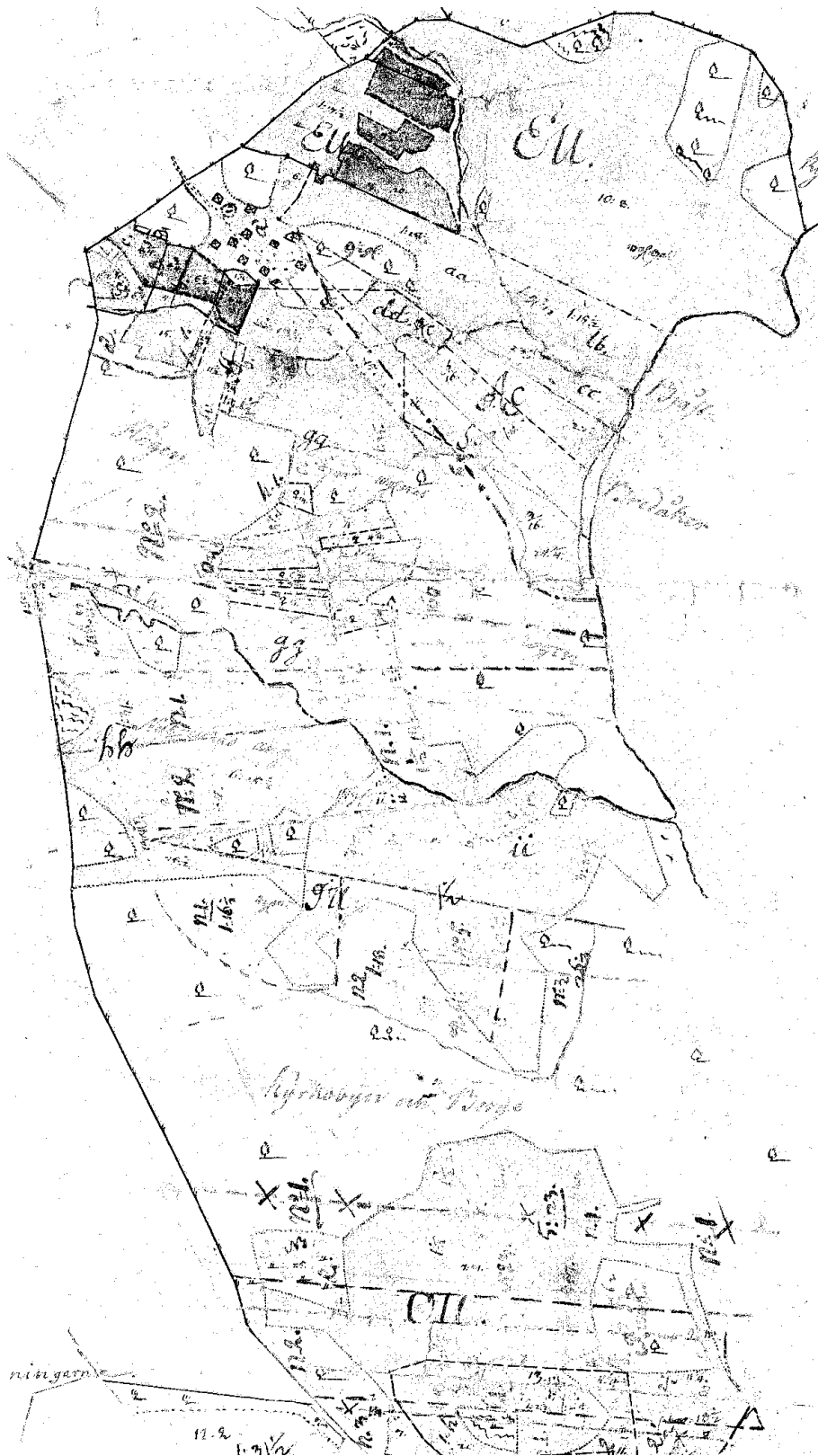
Ett bodeland (boland) är ett bebyggt område på socknens utkanter som hör till ett hemman framme på socknen. Ett hemman bestod normalt av hemgården, bodlandsgården en halv till en mil därifrån och med byggnader för människor och djur samt åker och äng. Hemgården hade även del i en fäbod som kunde ligga flera mil bort. Jfr det tidigare Högen, Djupe bodeland (nuvarande Högen) och Långsjövallen (nu Högsvallen) eller t ex Bjåsta, Bjåstaboarna och Bjåstavallen.

Som nämnts ovan hade även andra byar viss mark i Djupe och på vallen.

Bodlandet med sina stugor användes som en första anhalt på vägen till fäboden. Om dessa stugor var bebodda under vintertid vet vi ingenting om.

På 1773 års karta syns tydligt den ansamling av små hus som visar att bodlandsstugorna låg mellan nuvarande Djupe och Viks samt att där även fanns två större hus. Däremot är endast ett hus inritat på 1600-tals kartan.

Djupe Bodeland 1773

STORSKIFTET 1809

1809 förrättades storskifte (inägodelning) bl a i Högen. Vi har ännu inte tagit del av det 814 sidor digra materialet. Vår avsikt är att gå igenom handlingarna vid senare tillfälle. Vi räknar med att endast en liten del behandlar vår del av socknen. Därefter började utflyttningen till Djupe.

INÄGODELNING 1830 (HÖGEN 2)

Vid 1830 års inägodelning fördelas inägorna till nr 2 i gamla Högen. Den nya fastighetsnumreringen har ännu inte slagit igenom.

I protokollet nämns att ägarna till nr sub 2 senare Högen 1 (Olof Olsson i Djupe) och sub sub 2 senare Högen 3 (Hans Hansson i Rönnebo, Olof Olssons svåger) sedan flera år utflyttat och (förutom viss mark i Tanneänget och vid Långsjöwallen) intagit tomter på skogsmarken i Djupe.

Med största sannolikhet gäller detta också Högen 2, nuvarande Rosells.

LAGA SKIFTE 1848

Ur skrivelse till Kungl Majts befattningshafvare:

"Då ägorna efter Storskiftet genom hemmansklyfningar, köpslut och egobyten blivit förlagda i så många små, spridda och om hvart annat sammanblandade lotter utan på jord Chartan bestämda råskillnader eller vägar så att en ganska stor olägenhet och villervalla uppstår för jordskötseln i allmänhet liksom för vägars och gärdesgårdars underhållande - äfvensom derföre att en del av byns gårdstomter äro för tätt sammanbyggda och hopträngda samt jord Chartans felaktigheter, --- anhåller undertecknade --- om ny allmän gradering på alla hemmanens --- samtliga Skatte och Nybruksjordar jemte nödiga vägars utsättande, samt i följe deraf allmän delning på alla till mera nämnda hemmanen hörande gårdsgårdar."

Undertecknat av samtliga ägare med namn och bomärke:

Olof Johansson nr 1 (Djupe)

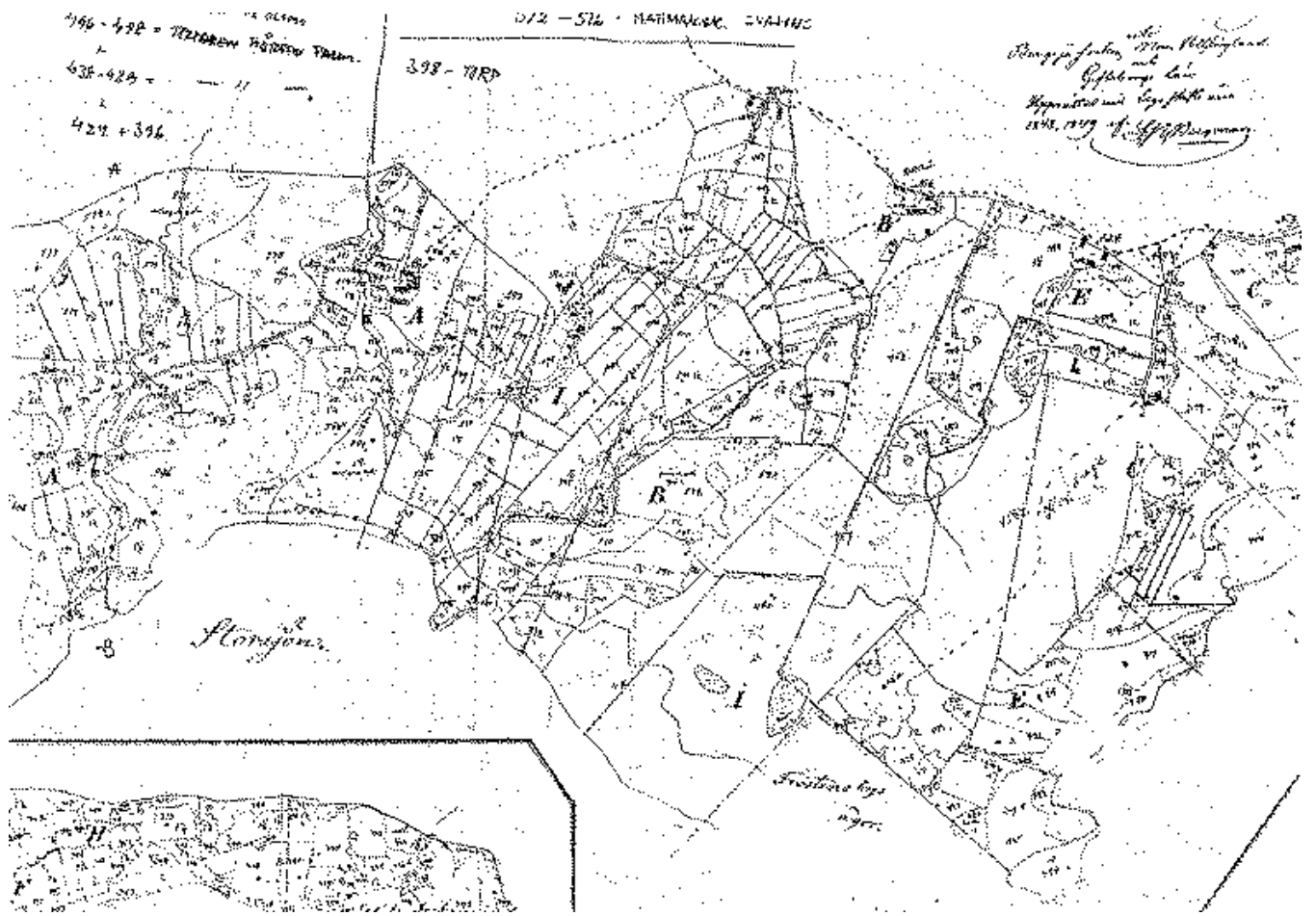
Pehr Olofsson nr 2 (Rosells)

Erik Ersson nr 3 (Rönnebo)

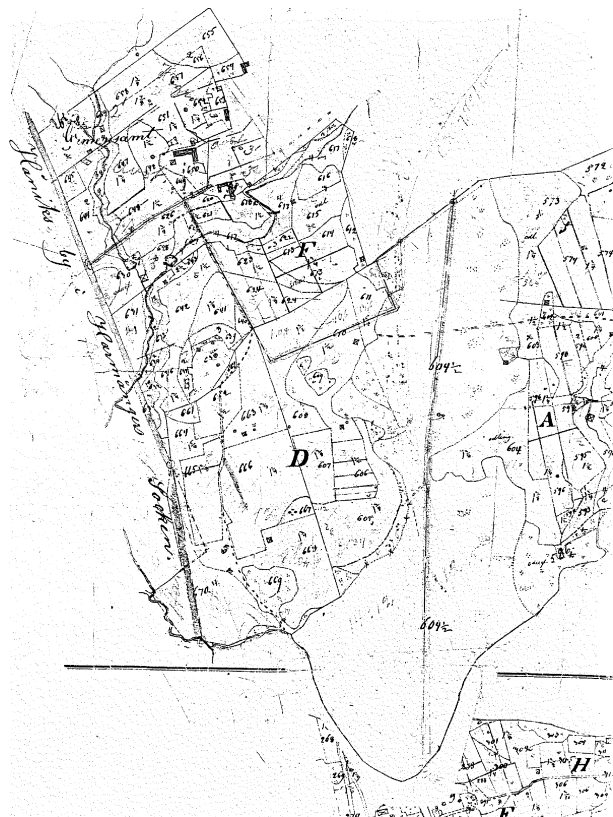
Jon Jonsson nr 5 (Östigården)

Hans Hansson nr 6 (Västigården)

När förrättningen småningom är klar har Pål Jonsson nr 4 (Thunstedts) och Olof Johansson sub 4 (Lövens) tillkommit.

RAVIK:

Kartan med sitt gyttor av smålotter visar tydligt att åtgärden var mer än nödvändig.

Enligt det bilagda protokollet byter byamännen viss jord i Rännsjön mot den jord som byarna Å och Dvästa i Jättendal har i Ravik.

Först uppräknas upplåtna arrenden bl a

från nr 2 till smeden Mårten Palm enligt kontrakt 4 aug 1845 på 50 år besittningsrätt för den sk Hjelmtäkten och nybruk norr om vägen samt ett nybruksskifte i Sundet jämte det därutanför belägna vasskiftet.

Från nr 4 och sub 4 till torparen Per Olsson i Ravik (senare Jonnes och nu Martinsson) en äga där på 50 år, till soldaten Olof Högstedt en jordegä i Ravik och till torparen Per Perssons änka Karin Andersdotter det torp hon innehar. (Per Persson var morfar till spelmannen Hultkläppen i hans första gifte. Torpet har vi ännu inte lokaliserat.)

Från sub 4 till hattmakare Lars Svan den äga han innehar i Djupe (Svans- nu Mats-Ove Ädel).

Från nr 5 till torparen Per Olsson en äga i Ravik.

Därefter redogörs för en tvist som uppkommit om den s k sockenskrivarjorden.

Man kom överens om att marken öster om Per Olssons äga i Ravik som tidigare undantagits för gemensamt bruk skulle så förbli. Däremot intogs fanjunkare Jonas Smäll Berglöfs och soldaten Hjelms jord i skiftet.

Rågången mellan Ravik och Hånick rätades ut på begäran av en hemmansägare från Hånick.

Förrättningsmannen ansåg att ett hemman från gamla byn skulle flytta ut till Ravik. Man beslöt att utse nr 4 då detta var minst och hade minsta antalet hus och det därför skulle bli det billigaste alternativet.

För övrigt tilldelades nr 5 och 6 samt Bergvik 1 ägorna inne i gamla byn samt utskiften vid Rännsjön och fyllnad i Ravik vid Per Olssons torp. De övriga - nr 1, 2, 3, sub 4 samt Bergvik sub 1 fick skiften i ett stycke runt sina tomter. Den sistnämnda även ett skifte norr om nr 2. Nr 4 får ägan i Ravik. Härvid hamnade Mårten Palms lägenhet på nr 3:s ägor (han tycks från början ha bott ungefär där Sving har sitt hus) varför han fick flytta till nr 2:s skifte vilket han tidigare tillhört. Alla godkände delningen men nr 4 önskade om möjligt slippa flytta vilket lämnades utan avseende.

Mårten Palms och hattmakare Svans nya lägenheter stakades ut. I princip kom inte Berglöfs (som tillhörde Bergvik nr 1) och Hjelms (tillhörde Högen nr 2 och Bergvik sub 1) soldatjordar att påverkas utan skulle som förut återgå till moderhemmanet när de förföll.

Så beslutas om ersättning till de nya hemmanen för odlings - och gödselkostnad samt avkastningsersättning. Nr 4 får dessutom 3 tunnor råg och 50 marker hö under två år samt hälften av detta tredje året. Han får också behålla sitt gamla potatisland två år. För flyttning av byggnader får nr 4 och Mårten Palm kostnaderna betalda efter fördelning på alla hemmansägarna. Hattmakare Lars Svan behövde tydligen inte flytta några hus då ingen ersättning utgick.

Man beslöt att all flyttning skulle ske efter att höstskörden bärgats och inom ett år.

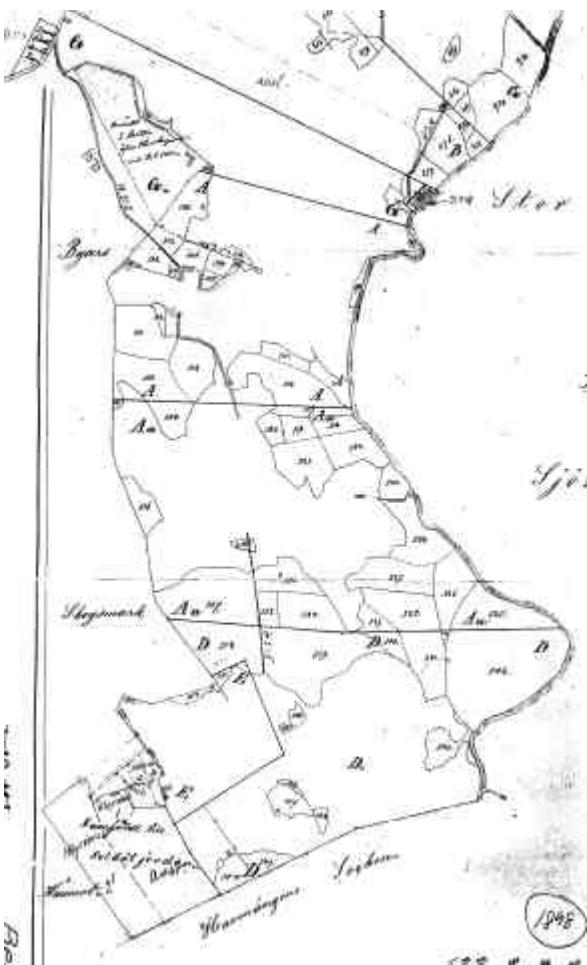
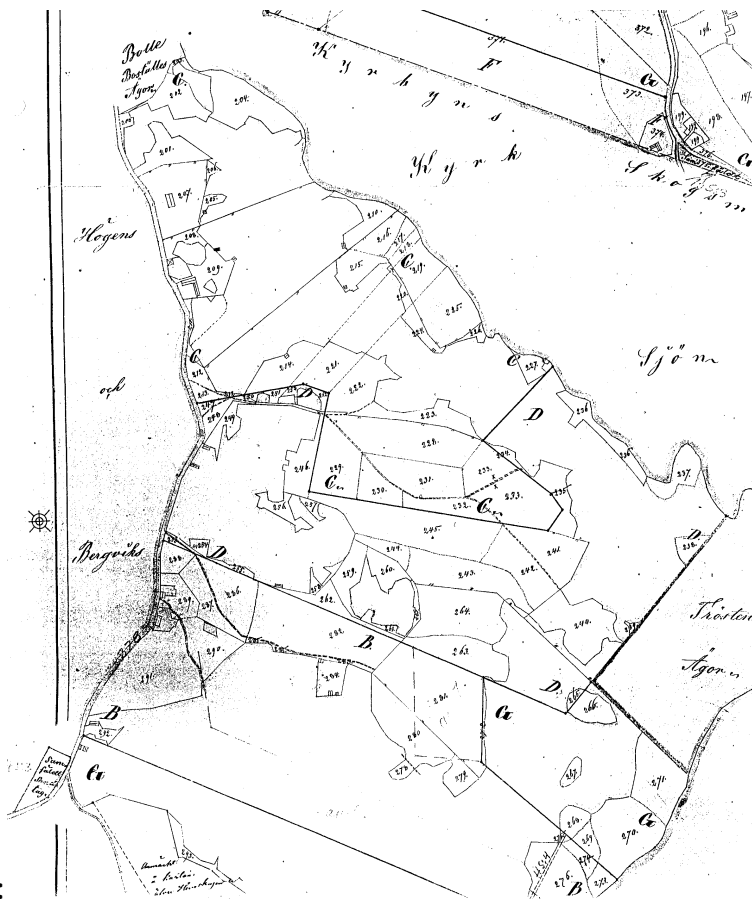
Till utflyttningslotten i Ravik skulle ny körväg upptas genom skogen mellan torparen Per Olssons jord och nr 1:s ägor, ifrån nya byggnadsplatsen till den körväg som förut fanns från Ravik. I arbetet skulle alla delta efter skatt och under samma höst.

Efter beslut om servitut för Bergvik nr 1 och Högen nr 4 om väg till odlingsskifte respektive linsänke förklaras skiftet slutat.

Vid detta tillfälle har fastigheterna fått sina nuvarande beteckningar.

Efter förrättningen fick kartan följande utseende!

Den första kartan visar byns norra del!

BEFOLKNINGEN

Vid genomgång av husförhörslängderna har det visat sig mycket svårt att få reda på på vilka fastigheter de olika familjerna var kyrkoskrivna. Och vilka som bodde i gamla respektive nya Högen. Detta beror bl a på att fastighetsbeteckningarna för det mesta inte är utsatta, att en del kyrkoböcker skadats av fukt eller att prästen skrivit slarvigt med överstrykningar osv. Det tycks som om drygt 100 personer bodde i det nya Högen inklusive Bergvik sub 1 runt 1850. Av dessa var 6 ägare av egna hemman medan resten utgjordes av torpare, knektar och andra s k "utanvidare" d v s backstusittare.

Om möjligt vill vi senare fördjupa oss i en del av dessa personers människoöden. Detta skulle kunna göras genom ytterligare fördjupning i protokollen till fastighetsförändringarna, lagfarterna och deras föregångare fastebreven, rättegångsprotokoll och bouppteckningar.

Vi vet t ex idag att ovannämnda hammarsmed - Mårten Palm - föddes 1812 i Strömsbruk. Han var gift med Kerstin Larsdotter från Harmånger och hade tre barn - Greta Kajsa född 1838 antecknad som svagsint och idiot, Erik Olof född 1841 som var dövstum men som efter att ha vistats på Institutet för blinda och döva lärt sig teckenspråk och att läsa, skriva och räkna, samt Kerstin född 1843 som inte tycks ha haft något handikapp. Mårten överlåter sitt friköpta torp (Sundmyrtorpet) på sin dövstumma son som beviljas lagfart 10 januari 1887 varefter han bor där med systemen. Erik Olof säljer i sin tur till Lars Forslin 1916. Detta torp låg mellan Rosells och Haglunds gårdar och där Nilsen idag byggt sommarstuga. Hattmakaren och husmannen Lars Svan var född 1811 och hans hustru 1801. De hade flera barn. 1873 - vid 62 års ålder - emigrerar han, hans 72 åriga hustru och åtminstone en dotter till Nordamerika.

Av soldaterna kan vi nämna Mårten Jönsson Hjelm som nämns i laga skifteshandlingarna, som föddes 1786 och dog 1859. Hans hustru var ofärdig. Han var från 1809 soldat vid Helsinges regemente med nr 27 och kom då hit från Hälsingtuna.

Mårtens företrädare var Erik Eriksson Hammarström Hjelm och dennes son Anders Hjelm. Erik Hjelm levde 1751 - 1807. Han var son till soldaten Hammarström - Ytterberg från Yttre och enrollerades själv under namnet Hammarström 1773. Efter transport hit 1781 fick han namnet Hjelm. Enligt rullorna var han 5 fot och 10 1/2 tum lång dvs 174,5 cm lång. När han dog 1807 efterträddes han av sin son Anders. Denne kallades ut i finska kriget och dog av fältsjuka 1808 på sjukhus i Torneå 23 år gammal.

Dessa personer bodde på den s k Hjelmtäkten. Det är möjligt att det även tidigare bott soldater där, och eventuellt också senare efter att torpet återgick till moderhemmanet 1808.

Fanjunkaren Jonas Berglöf bodde möjligen granne med soldaten Hjelm. Vi vet att hans "täppa" låg i närheten, och på kartan finns ytterligare ett hus bredvid Hjelm. Berglöfs son Anders bodde kvar i Högen till sin död 1909, mer det är inte troligt att han skötte ett torp eftersom han tre gånger dömdes för stöld.

När de i Ravik till soldatjord avsatta markerna togs i bruk är också oklart. Samtida med Hjelm bodde där baptisten Jonas Enlund - soldat nr 37 - , f d soldat Åslund som emigrerade till Amerika i slutet av 1860-talet och soldat nr 27 Olof Högstedt.

Den senare levde 1817 - 1864. När han dog ställde hans 18 år äldre hustru Margreta den 4 oktober till med auktion av kvarlåtenskapen. I auktionsprotokollet som finns bevarat återfinns många av våra ovan nämnda. Lars Svan gör många inköp bl a 1 loflaka, 1 väst och 1 par klädesbyxor, f d soldaten Åslund 1 plog, soldaten Enlund bl a 1 slipsten för 1 Rd. Mårten Palm köpte en hatt för 1:30 Rd, torparen Erik Lidén 1 korderojmössa för 3 Rd. Unge soldaten Högberg tog över Högstedts uniformsrock för 7:60 Rd. Enda kvinnan som nämns är Mårten Palms dotter Kerstin som köper 1 bord för 2 Rd. Dessutom sålde bonden Johan Thorell 1 ko för 34:50 till bonden Lars Högberg. Sedan Anders Berglöf tidigt inköpt 2 skjortor för dyra slantar nämns han inte mer. Man kan förmoda att det inte var så mycket bevänt mer nykterheten på den tidens auktioner. Totalt inbringade auktionen 204:20 Rd. Den besöktes också av åtskilliga personer från andra byar t ex Gammel-boarna, Trösten o s v.

Det återstår mycket forskning om Högens soldater alltifrån den förste - Eric Ericsson Ulf, 1692 - 1759 till de sista. Troligen fick de efter att de fått avsked bo kvar på sina torp under livstiden vilket verkar ha varit regel i dessa trakter.

Antalet bönder har inte förändrats mycket efter skiftat 1848. Dock har Johan Lindberg d ä och Olof Öberg (nuvarande Ädels) fått sina ägor avstyckade från det s k Södra Djupe. Däremot har åtskilliga torp och lägenheter avsåndrats, framför allt efter sågens tillkomst då befolkningen i princip fördubblades.

VÄGARNA

För att förstå hur kommunikationerna fungerade förr i världen är det viktigt att vi försöker dokumentera dom gamla vägar som fortfarande kan iakttas. Igenväxningen går fort.

När man hade korna på skogen - framtill 1950-talet - bildades ett nätverk av stigar i skogen som korna följde. Dom stigarna användes också av människor som hade ärende däråt - jakt, bärplockning och annat. Dom stigarna är nu för evigt borta.

I slutet av 1600-talet anlades en kärrväg från Bergsjö till Hudiksvall. På bif. karta ser man den gå genom skogen från Sunnevägen över bergen och fram till Kittevägen. Just innan Kittevägen gick den i brant nerförsbacke - Brickbackan. Branta backar fick en särskild betydelse när man körde med häst, det kunde uppstå svårigheter både uppför och nerför - särskilt vintertid. Det gjorde att backarna fick egna namn (jfr också Skakelbacken i Yttre).

När Djupe och Ravik så småningom befolkas av bönder, torpare och knektar ser vi dom vägar som används. En går från Skjutbanan ner till Ravik över Thursvea och blivande bönhustomten och ner till torparen Per Olsson i Jonnes (Martinssons). En gick från Hjälmtäkta och ner till Djupe gård. En annan från Gammellandsvägen ner till Rosells. En föregångare till nuvarande vägen ner till Sunne gick genom hästhagen och ner till nuvarande dansbanan och därifrån till Svans - där Mats Ove Ädel bor. Norr därom strök vägen förbi det nu nerbrunna Lövens och Rönnebo. Enligt Gerda (Rosell) Nilsen har det också varit väg från Sundbrita (Haglunds, f d Lagerborgs) till Viks. Vi har också lyckats rekonstruera - med hjälp av Birger Burman, Lasse Larsson, Bertil Engman och Gustav Öhrn - en väg från Ravik och mot sydväst med anslutning till Gammellandsvägen nästan framme i Snåra. Den gick från Thunstedts och ovanför Rudolf Engströms. Den sträckningen förkortar vägen till stan betydligt.

Den nya vägen genom byn från Sunnevägen till Kittevägen anlades nämligen så sent som 1902, vilket innebär att Sågen är i verksamhet 5 år medan man fortfarande använder Gammellandsvägen.

Vi funderar på att åtminstone röja upp den gamla vägen från landsvägen, förbi Svings och fram till Mats Ove Ädel samt hagen runt dansbanan. Dessutom har vi haft kontakt med kommunen om cykelväg mellan Bergsjö, SGU-badet och Högen. De gamla vägarna från bondgårdarna till Gammellandsvägen skulle också kunna åtgärdas.

